

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

XXIII/1—2

БЕОГРАД
1977.

НАШ ЈЕЗИК

Књига XXIII (нова серија)

Св. 1—2

СА Д Р Ж А Ј

Уз Речник српскохрватског књижевног језика (неколико података и неколико речи) (ДАРИНКА ГОРТАН-ПРЕМК)	3—5
О етимолошком и секундарном X и о једном глаголском дублету (БРАНИСЛАВ МИЛАНОВИЋ)	6—20
Зависнословжене реченице за исказивање ексцесивности (ЉУБОМИР ПОПОВИЋ)	21—29
О изведеницама типа <i>усисивач</i> (МИРОСЛАВ НИКОЛИЋ)	30—36
Однос граматичких и лексичких средстава за диференцирање значења у српскохрватском и руском језику (РАДМИЛО МАРОЈЕВИЋ)	37—44
Из живота речи	
Порекло термина <i>орџ</i> у векторском рачуну (ТАТОМИР АНЂЕЛИЋ).....	45—46
О значењу речи <i>лила</i> (ДАРИНКА ГОРТАН-ПРЕМК)	47—49
Употреба и семантичка вриједност глагола <i>умријети</i> и <i>преминути</i> (ДРАГО ЋУПИЋ)	49—52
Латинско <i>fundamentum</i> у једном народном говору (МИЛОСАВ ТЕШИЋ)..	53
Језичка култура	
Оглед о неким недостацима језика дневне штампе (МИХАИЛО СТЕВАНОВИЋ)	54—64
Потреба даљег рада на правописним питањима (МУСТАФА АЈАНОВИЋ)	65—69
<i>Ораховчанин</i> и <i>Ораховичанин</i> , <i>ораховачки</i> и <i>ораховички</i> (ЈОРДАН МОЛОВИЋ)	69—71
Напомене о неким нормативним питањима (МИТАР ПЕШИКАН)	71—82
Хроника	
Савјетовање о правописној проблематици у Босни и Херцеговини (АСИМ ПЕЦО — МИТАР ПЕШИКАН)	83—84

Из живота речи

ПОРЕКЛО ТЕРМИНА *ОРТ* У ВЕКТОРСКОМ РАЧУНУ

У совјетској и југословенској математичкој литератури употребљава се термин *орџ* за означавање јединичног вектора. У одговарајућој литератури свих других земаља овај термин није прихваћен. Интересантно је његово порекло.

Размотримо нека факта из историје овога термина.

У првом руском уџбенику из теорије вектора „Векториальный анализ и его приложения“ који је написао П. О. Сомов а штампан је у Петербургу 1907. г., налази се податак о извору и пореклу термина *орџ* (гл. 1, 9, стр. 6): „За јединични вектор који има одговарајући одређени правац употребљаваћемо термин *орџ* (*ort* — скраћено од *orientation*) који је згодан због своје краткоће а увео га је Хевисајд (*Heaviside*)“.

Тако је, значи, термин *орџ* увео Сомов у руску научну литературу. Представник руске математичке школе, ученик професора Г. К. Сулова, А. Д. Билимович га је увео у југословенску литературу.

Ипак *ort* не може бити скраћеница од речи *orientation*, јер би у таквом случају требало извести следеће: *or... t...* Да термин *ort* води порекло од грчке речи $\delta\rho\theta\acute{o}\varsigma$, онда би Хевисајд, који га је први употребио, морао да га напише *orth* а не *ort*.

У совјетској математичкој литератури из области векторног рачунања термином *орџ* се користе само неки аутори, као нпр. Н.И. Мухелишвили и П.К. Рашевски. Многи аутори не употребљавају овај термин, а неки га примењују само у вези са јединичним векторима *i*, *j*, *k* Декартовог координатног система.

Велика совјетска енциклопедија, Т.31, даје следеће објашњење термина: „*орџ* (од грч. $\delta\rho\theta\acute{o}\varsigma$ — прав) (матем.) — исто што и јединични вектор“.

На тај начин термин је дат у обичном значењу са напоменом да потиче од старогрчког $\delta\rho\theta\acute{o}\varsigma$.

Да би се објаснило стварно порекло речи као и њено првобитно значење, послужићемо се делом Оливера Хевисајда „Електромагнетна теорија“ (т. I, II, III, Лондон, 1925. г). У овој књизи је векторском рачуну посвећена III глава „Elements of vectorial Algebra and Analysis“ (стр. 132—305). Ипак, како у овој тако и у осталим главама, аутор углавном говори о јединичном вектору (unit vector). Само на 176. стр. налазимо наслов „Variation of the size and ort of a vector“.

Несумњиво је да је Хевисајд први употребио термин *орт*. Погледајмо какав му смисао даје.

Величину вектора Хевисајд назива тензором (tensor), а вектор чија је дужина једнака јединици — јединичним вектором (unit vector). Ако се ово узме у обзир, није тешко разумети текст на 121. стр. који наводимо на енглеском: „Sometimes it is convenient to have the variation of a vector exhibited in terms of the variations of its tensor and unit vector, or its size and ort.“

У преводу ово значи: „Понекад је промену неког вектора згодније изразити помоћу измене његове величине и јединичног вектора, или његове величине и орта.“

Значи да Хевисајд у својим радовима, поред математичких термина tensor (величина) и unit vector (јединични вектор), употребљава енглеску реч size (величина) и ort (орт). Ипак он речи size и ort не користи много широко и првенство даје општеприхваћеним терминима.

Код Хевисајда је: „... thus E is the tensor or size, and E_1 the ort (signifying the orientation), so that $E = EE_1$ “. То значи: E — интензитет или величина, E_1 — орт (означава оријентацију), тако да је $E = EE_1$.

Тако је Хевисајд објаснио реч *орт*. Она означава правац.

У речнику „A New English Dictionary on historical principles“ (v. 7, г. 179; Oxford, 1909) налазимо следеће објашњење ове речи: „ort (variant of ord) — A point, esp. of a weapon, hence, a pointed weapon, a spear“.

Као што се види реч орт означава оштрицу — оштрицу оружја, копље. Значи да се ort може превести речју стрелица и то објашњава све. Сваки вектор има величину и стрелицу. Стрелица одређује његов правац — одређује његов јединични вектор.

Изгледа да енглеска реч ort није била позната Сомову, јер је у енглеском језику давно изишла из употребе и постала архаична (употребљавала се од XIII до XVI в.) а он ју је погрешно извео од orientation.

Као што је већ речено термин *орт* није добио широку распрострањеност, мада је погодан за означавање јединичног вектора због своје краткоће.

На основу свега изложеног сматрамо да треба избегавати његову употребу и тежити ка томе да он сасвим нестане из научне литературе.

Титомир Анђелић